

UOT 372.857

Xoşqədəm Qonaq qızı İbrahimova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Sevinc Əmin qızı Məmmədzada
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

TEST TAPŞIRIQLARININ MAHİYYƏTİ VƏ BİOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ TƏTBIQI

Xoşqadam Gonaq gızı İbrahimova
доктор философии по педагогике
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

Севиндж Амин гзызы Мамедзаде
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

СУЩНОСТЬ ТЕСТОВЫХ ЗАДАНИЙ И ИХ ВНЕДРЕНИЕ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ БИОЛОГИИ

Khoshgadam Gonag İbrahimova
doctor of philosophy in pedagogy
Azerbaijan State Pedagogical University

Sevinc Amin Mammadzada
Azerbaijan State Pedagogical University

THE ESSENCE OF TEST TASKS AND THEIR APPLICATION IN TEACHING BIOLOGY

Xülasə. Məqalədə son illərdə dünyanın əksər ölkələrində daha geniş tətbiq edilən test tapşırıqlarının mahiyyəti və biologiyanın tədrisində tətbiqi yolları araşdırılmışdır. Təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyətinin idarə edilməsi, inkişaf dinamikasının izlənilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün real vəziyyətin öyrənilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Məqalədə həmçinin test tapşırıqlarının təsnifatı, tərtibinə qoyulan tələblər və test tapşırıq nümunələri öz əksini tapıb.

Açar sözlər: *test tapşırıqları, çoxseçimli testlər, alternativ testlər, uyğunluğu müəyyənləşdirən test tapşırıqları, ardıcılıığı müəyyənləşdirən test tapşırıqları, şəklə əsaslanan test*

Резюме. В статье исследована сущность тестовых заданий, которые в последние годы получили более широкое распространение в большинстве стран мира, и пути их применения при преподавании биологии. Изучение реальной ситуации имеет особое значение для управления качеством образовательного процесса, контроля и улучшения динамики развития. Также в статье приведена классификация тестовых заданий, требования к их составлению и образцы тестовых заданий.

Ключевые слова: *тестовые задания, тесты с множественным выбором, альтернативные тесты, тестовые задания на определение совместимости, тесты на определение последовательности, тест на основе картинок*

Summary. In the article, the nature of test tasks, which have been more widely used in most countries of the world in recent years, and the ways of their application in teaching biology have been investigated.

The study of the real situation is of particular importance for the management of the quality of the educational process, monitoring and improvement of the development dynamics. The article also includes the classification of test tasks, the requirements for their compilation, and examples of test tasks.

Key words: test tasks, multiple choice tests, alternative tests, eligibility test tasks, test tasks determining the sequence, picture test

Azərbaycan Respublikasında yaxın illər ərzindəki qiymətləndirmə məsələləri ilə bağlı tədbirləri idarə etmək üçün “Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası” nəzərdə tutulmuşdur. Qiymətləndirmə Konsepsiyası milli kurikulum ilə əlaqəli olub, onun tərkib hissəsidir. Konsepsiya əsasən qiymətləndirmə 3 istiqamətdə həyata keçirilir: *məktəbdaxili, milli və beynəlxalq*. Konsepsiya Azərbaycanda ümumi təhsilin müasirləşdirilməsi və yeniləşdirilməsi məqsədi ilə hazırlanmış milli kurikulum çərçivə sənədi ilə bilavasitə əlaqəlidir və onun tərkib hissəsini təşkil edir.

Milli və beynəlxalq qiymətləndirmə təhsil perspektivlərini müəyyənləşdirmək üçün aparılan qiymətləndirmə tədqiqatlarıdır ki, xüsusi qurumlar tərəfindən həyata keçirilir. Məktəbdaxili qiymətləndirmə rəsmi qiymətləndirmə olub, şagirdləri sinifdən-sinfə, bir təhsil səviyyəsindən digər təhsil səviyyəsinə keçirilməsinə xidmət edir. Təhsil standartlarının tətbiq edilməsi ilə əlaqədar olaraq qiymətləndirmə vasitələri öz aktuallığını qoruyub saxlayır. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsindəki əsas vasitələrdən biri də test tapşırıqlarıdır.

Testin eramızdan əvvəl III əsrdə qədim Şərqdə yaranmasına dair məlumatlar vardır. Bilik, bacarıq və vərdislərə nəzarət vasitəsi kimi ilk obyektiv testlər XX əsrin əvvəllərində ortaya çıxdı. Pedaqoji test sahəsində tanınmış nüfuzlu E. Torndik məktəb praktikasına aid olan ilk

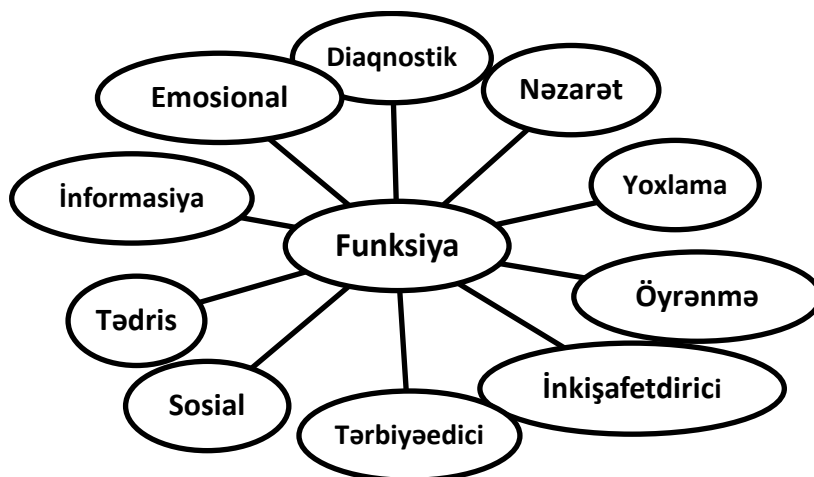
standartlaşdırılmış testləri tərtib etmişdir. Testlərin inkişafının 4 mərhələsi qeyd olunur:

- ✓ Axtarış dövrü (1900 – 1915);
- ✓ Səs-küy dövrü (1915 – 1930);
- ✓ Müasir inkişaf dövrü (1930 – XX əsrin ortaları);
- ✓ Kompüterləşdirmə dövrü (XX əsrin ortalarından - müasir dövrümüzə qədər).

Məktəblərdə tətbiq edilən testlər tədris prosesinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Siniflərdə testlərin düzgün və ardıcıl təşkil edilməsi şagirdlərə biliklərin möhkəmləndirilməsinə və sistemləşdirilməsinə, bilik boşluqlarını aradan qaldırılmağa, irəliləyişlərini tənqidi qiymətləndirməyə, müəllimlərə dərs materialının necə mənimsənilməsi, tədris zamanı hansı materialın kifayət qədər effektiv olmadığı, şagirdlərin idrak fəaliyyətinin məzmun və formasına hansı düzəliş tədbirlərinin daxil edilməsi barədə məlumat verir.

1992-ci ildə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrinə tələbə qəbulunun şəffaf şəkildə keçirilməsi məqsədilə testdən istifadə olunmağa başlandı. Həmin ildə Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası (TQDK) yaradıldı. TQDK öz fəaliyyətini 2016-cı ilin aprel ayına qədər davam etdirdi. 11 aprel 2016-cı ildən artıq Dövlət İmtahan Mərkəzi (DİM) yaradıldı.

Test ingilis sözü olub sınaq, yoxlama, ölçü, meyar deməkdir. Test pedaqoji nəzarətin bir vasitəsidir. Pedaqoji nəzarət pedaqoji prosesin bir sıra funksiyalarını yerinə yetirir:



Test ümumi şəkildə adi tapşırıqlar toplusu deyil, elmi məzmunu ilə daha zəngin olan “sistem” kateqoriyası, yəni müəyyən bütövlüyü təşkil edən, bir-biri ilə əlaqəli elementlər kompleks kimi qəbul edilir. Deməli, onun tərkibində sistem yaradan xüsusiyyətlərə malik olan tapşırıqlar var.

Məktəblərdə şagirdin bilik, bacarıq və vərdişlərinə pedaqoji nəzarətin test vasitəsi 3 amilə əsaslandığında daha effektiv nəticə alınır:

- ❖ Müddət – rüb, tədris ili və s.
 - ❖ Tezlik – dərs, mövzu və ya bölmənin sonunda
 - ❖ Mürəkkəblilik
- Testlərin müsbət və mənfi cəhətlərini aşağıdakı şəkildə xarakterizə etmək mümkündür.

<i>Müsbət</i>	<i>Mənfi</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Qiymətləndirmənin ən obyektiv və ədalətli üsuludur. 2. Tədris vahidinin bütün mövzu və anlayışlarının qiymətləndirməyə imkan verir. 3. Bütün şagirdlərə eyni şəraiti yaradır. 4. Qiymətləndirmə eyni vaxtda aparılır. 5. Vaxta qənaət olunur. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Məqsədə uyğun test tapşırığının tərtib edilməsi uzun vaxt tələb edir. 2. Şagirdlərin şifahi və yazılı nitqinə mənfi təsir göstərir. 3. Şagirdlərin cavabı təsadüfi xarakter daşıya bilər.

Testlər *ənənəvi* və *qeyri-ənənəvi* olmaqla 2 sinfə ayrılır. Ənənəvi testlər əvvəlcədən tədris olunmuş materialın şagirdlərin hazırlıq səviyyəsini yoxlamaq və strukturunun diaqnostikası üçün standartlaşdırılmış tapşırıq üsuludur. Ənənəvi testin *homogen* və *heterogen* formaları mövcuddur. Homogen formalı testlər bir fənn üzrə şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində istifadə olunur. Heterogen formalı testlər bir neçə fənn üzrə şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirməsini həyata keçirir. Heterogen formalı testlərə şagirdlərin ali məktəblərə qəbulu zamanı tətbiq olunan test tapşırıqlarını misal göstərmək olar.

Qeyri-ənənəvi testlərin *inteqrativ* və *adaptiv* formaları mövcuddur. İnteqrativ testlər şagirdlərdə iki və daha artıq fənn üzrə bilik və bacarıqlarının diaqnostikasında istifadə olunur. Belə test tapşırıqları yalnız iki və daha artıq fənn üzrə biliyə malik olan müəllimlər tərəfindən tərtib olunur. İnteqrativ testlərin heterogen testlərdən üstün cəhəti daha informativ məzmununda tərtib olunmasıdır. Adaptiv testlərdə şagird nailiyyətləri kompüter vasitəsilə qiymətləndirilir. Kompüterin yaddaşındakı test tapşırıqları 3 qrupa – sadə, orta və mürəkkəbə bölünür. Digər test formalarından fərqli olaraq şagirdlərə əvvəlcə orta test tapşırıqları təqdim olunur. Test tapşırığının cavabına əsasən ya sadə, ya da mürəkkəb tapşırıqlar şagirdlərə təqdim olunur. Əsas müsbət

cəhəti qısa müddət ərzində şagird nailiyyətlərinin daha effektiv qiymətləndirilməsidir.

Sınaq prosedurlarının müvəffəqiyyəti istifadə olunan test tapşırıqlarının növü, məzmunu və tərtibindən asılıdır. Biologiyada əsasən açıq və qapalı tipli test tapşırıqlarından istifadə olunur. Test tapşırıqları məzmun etibarilə aşağıdakılardan ibarətdir.

1. *Qapalı formada tapşırıqlar.* Tapşırıq cavab üçün stimül rolunu oynayan əsas mətndən (təlimatdan) və yalnız biri düzgün olan bir neçə cavab variantından ibarətdir.

2. *Açıq formada tapşırıqlar.* Onlar hazır cavablardan istifadə etmirlər və mövzu tapşırığın düzgünlüyünün göstəricisi olacaq çatışmayan sözü (sözlər qrupunu) daxil etməlidir.

3. *Uyğunluğun müəyyən edilməsi üçün tapşırıqlar.* Belə tapşırıqlarda imtahan verəndən iki siyahının elementləri arasında uyğunluğu müəyyən etmək tələb olunur.

4. *Düzgün ardıcılığın qurulması üçün tapşırıqlar.* Bu tip tapşırıqlar müəyyən bir məzmununda təkrarlanan elementlərdən istifadə edilir və təhsil fəaliyyətlərində biliklərə nəzarət etməyə imkan verir.

Tapşırıq sxemi – təlimat, əsas mətn, elementlərin siyahısından ibarətdir.

Qapalı tipli tapşırıqlar verilən suala bir neçə hazır nömrələnmiş cavabın olmasını təmin edən tapşırıqlardır:

- yoxlanılan şəxs təklif olunan bir sıranın, siyahının düzgün (və ya səhv) elementlərindən bir və ya bir neçə düzgün cavabı seçir;

- siyahının elementlərini şərti ardıcılıqla düzür və s.

Çoxseçimli qapalı test tapşırıqları – bu testlər pedaqoji testlərdə istifadə olunan əsas tapşırıq növüdür, çünki bu tapşırıqlar, ilk növbədə, səhvlərlə birlikdə düzgün cavabın olması səbəbindən sınaqçılar tərəfindən yaxşı başa düşülür; ikincisi, onlar yüksək texnologiyalıdır (biliklərə nəzarət asanlıqla avtomatlaşdırılır); üçüncüsü, onlar müəlliflərə məzmun və mürəkkəblik baxımından paralel olan unifikasiya (vahid şəkllə salınma) - vahid test variantları yaratmaq üçün geniş imkan yaradır.

1. Ümumiləşdirici test tapşırıqları

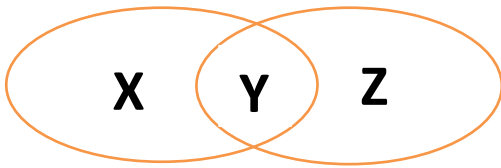
Orqanlar sistemi haqqında düzgün mülahizəni seçin:

- a) bədən boşluğunda yerləşən orqanlardır;
- b) quruluşuna, mənşəyinə və yerinə yetirdiyi funksiyalara görə oxşar hüceyrələr qrupudur;
- c) ümumi funksiyaları bir yerdə yerinə yetirən orqanlar qrupudur;
- d) ümumi funksiyaları birgə yerinə yetirən toxuma qrupudur;
- e) orqanizmə faydalı funksiyaları yerinə yetirmək üçün müvəqqəti birləşən hüceyrə qrupudur.

2. Uyğunlaşdırıcı test tapşırıqları

X, Y və Z – ni müəyyən edin.

Noxud Qarğıdalı



1. Çiçəkləri ikicinslidir
2. Mayalanma ikiqatdır
3. Külək vasitəsilə tozlanır
4. Dişi çiçəkləri qıça çiçək qrupunda toplanıb
5. Meyvəsi qurudur
6. Ləpə yarpaqlarında ehtiyat qida maddələri yerləşir

X **Y** **Z**

- a) 1,3 4,5 2,6
- b) 2,4 1,5 3,6

c) 3,6 2,4 1,5

d) 1,6 2,5 3,4

e) 1,5 2,6 1,4

3. Ardıcılığın müəyyənləşdirən test tapşırıqları

Ulotriks sapının cinsi çoxalma ardıcılığını düzgün tərtib edin.

1. Ziqot

2. 4 ədəd qamçısız sporların yaranması

3. 2 qamçılı qametlərin yaranması

4. Qametlərin birləşməsi

5. Yeni ulotriks

a) 13452

b) 3 4 1 2 5

c) 23415

d) 54321

e) 42135

4. Hesablama tələb edən test tapşırıqları

Normal şəraitdə insan 320 tənəffüs hərəkəti etmişdir. Bu zaman daxilində onun iki böyrəyində neçə litr qan daxil olmuşdur?

a) 50

b) 30

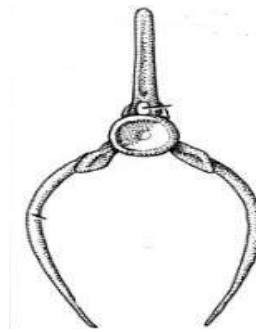
c) 40

d) 42

e) 20

5. Şəkillərə əsaslanan test tapşırıqları

Şəkildə xanı balığın neçə sümüyü qeyd olunmuşdur?



a) 2

b) 3

c) 1

d) 4

e) 5

6. Terminlərə əsaslanan test tapşırıqları

Latin mənşəli “transkripsio” sözünün mənası nədir?

a) Üzünün köçürülməsi

b) Rəng

c) Tamamlama

d) Çıxıntı

e) Həll edirəm

7. İnkar hissəciyi olan test tapşırıqları

Toxuma qruplarından hansına insan orqanizmində rast gəlmək olmaz?

- a) Birləşdirici
- b) Sınır
- c) ***Ifrazat***
- d) Epiteli
- e) Əzələ

Testlər qısa müddət ərzində şagirdlərin bilik bacarıqlarını qiymətləndirməyə imkan verir. Buna görə də müasir təhsil sistemində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində testlərdən geniş istifadə olunur. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində standart testlərlə yanaşı situasiya tipli tapşırıqlardan istifadə olunur ki, bunun da əsas məqsədi şagirdlərin test tapşırıqlarının cavablarını kor təbii seçməsinin qarşısının alınmasıdır.

Problemin aktuallığı. Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində şagird nailiyyətlərinin

qiymətləndirilməsi test tapşırıqlarını ön plana çəkir. Test tapşırıqları müasir təhsil sistemində qiymətləndirmənin əsas vasitəsi hesab olunur. Ümumtəhsil məktəblərində düzgün məzmununda tərtib olunmuş test tapşırıqları şagirdlərin qiymətləndirilməsində müsbət rol oynayır.

Problemin elmi yeniliyi. Test tapşırıqlarının inkişaf tarixi araşdırılmış, onun pedaqoji nəzarətdə hansı funksiyaları yerinə yetirdiyi dəyərləndirilmiş, biologiya fənni üzrə ümumiləşdirici, uyğunlaşdırıcı, ardıcılıq, hesablama tələb edən, terminlərə əsaslanan test tapşırıqlarının səmərəli yolları tərtib olunmuşdur.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Təhsil perspektivlərin düzgün müəyyənləşdirilməsində qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə etməmək qeyri-mümkündür. Bu məqsədlə şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin həmçinin, təfəkkür və təxəyyülün qiymətləndirilməsində testlərin rolu danılmazdır.

Ədəbiyyat:

1. Батешов Е.А. Основы технологизации компьютерного тестирования: Учебное пособие. — Астана: ТОО «Полиграф-мир», 2007
2. Болотов, В.А. Система оценки качества образования / В.А.Болотов, Н.Ф.Ефремова. — М.: Университетская книга, Логос, 2007.
3. Кабанова Т.А., Новиков В.А. Тестирование в современном образовании. Уч. пособие. — М.: Высшая школа, -2010.
4. Test toplusu / 1994-2013 /
5. Elnur Məmmədov, Faiq Ağayev. Biologiya, Abituriyentlər üçün tapşırıqlar toplusu I,II hissə, -2021

E-mail: xosqedem.ibrahimova59@gmail.com
mammadovr00@gmail.com

Rəyçilər: *biol.ü.fəl.dok. dos. A.M. Həsənova,*
biol.ü.fəls.dok. Q. Əliyev

Redaksiyaya daxil olub: 16. 02.2023